

Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą

Lijana GVALDAITĖ

Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas

Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius

El. paštas: lijana.gvaldaite@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama vaikų globojančių šeimų patirtis atsiremiant į priėmimo sampratą krikščioniškos antropologijos požiūriu. Tyrime dalyvavusiems globėjams svetimo vaiko priėmimas kelia nemažai iššūkių, tačiau kartu tai yra pilnatvės, džiaugsmo, dėkingumo patirtis, kuri juos ugdo, didina jų sąmoningumą, keičia visos šeimos gyvenimą. Vaiko globa jiems yra pašaukimo naujajai tėvystei ir motinystei atradimas ir išgyvenimas. Globėjų patirtys byloja apie galimybę vaikui, netekusiam savo šeimos globos, augti ir būti ugdomam kitos šeimos aplinkoje, kuri gali užtikrinti stokojamus jo priklausymo, stabilų santykių poreikius. Vaiko globa šeimoje yra socialiniai ištekliai vaikui, bet drauge ir visuomenei – kuriantys naują, dosnumu ir solidariumu grįstą kultūrą ir prisidedantys prie bendrojo gėrio. Todėl svarbu, kad socialinės paramos lygmeniu jie būtų atpažįstami, palaikomi ir stiprinami.

Pagrindiniai žodžiai: vaiko globa šeimoje, priėmimas, tėvystė ir motinystė, dovana, dosnumas, dėkingumas.

Įvadas

Vaiko globa šeimoje – kompleksinė pagalba vaikui, netekusiam tėvų globos, siekiant tenkinti geriausius vaiko poreikius ir interesus gyventi šeimos aplinkoje, suteikti saugią ir pozityvią erdvę bei išteklių jam augti ir ugdyti, kaip tai deklaruojama ir Vaiko teisių konvencijoje (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo 1995) bei kituose vaiko gerovę užtikrinančiuose teisės aktuose, kurie buvo priimti ir Lietuvoje, ratifikavus Konvenciją. Vaikas, netekęs savo tėvų globos, yra vienas iš labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių. Todėl globa šeimoje visų pirma siekiama tenkinti vaiko egzistencinius – pirminių ryšių, priklausymo – poreikius, kurių iš dalies arba visiškai nepajėgė užtikrinti jo prigimtinė šeima.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vaiko globa šeimoje kartu su įvaikinimu išskiriama kaip prioritetinga vaiko globos pertvarkos (deinstitutionalizacijos) sritis, aiškiai pripažįstant, kad tai yra palankesnės vaiko priėmimo ir ugdymo formos nei institucinė globa (Gvaldaite ir Šimkonytė 2016). Kaip rodo statistiniai duomenys (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2015 metų veiklos ataskaita 2016), be tėvų globos liekančių vaikų mūsų šalyje šiek tiek mažėja, tačiau jų skaičius vis dar gana didelis¹.

¹ Per 2015 m. globa (rūpyba) buvo nustatyta 1 837 vaikams. 2015 m. pabaigoje (5 493 vaikai) 59,6 proc. visų globojamų (rūpinamų) vaikų augo globėjų (rūpintojų) šeimose, (452 vaikai) 4,9 proc. – šeimynose, o (3 275

Nors vaiko globa šeimoje Lietuvoje yra aktuali problema tiek socialinių mokslų, tiek praktikos ir metodologijos požiūriu, tyrimų šia tema lig šiol nėra daug. Šio straipsnio temai buvo aktualūs Bagdonaitės-Stelmokienės (2015), Bagdonaitės-Stelmokienės ir Snieškienės (2011), Snieškienės (2001), Radžiūnienės (2012) tyrimai, kuriuose aptariami globos šeimoje aspektai joje dalyvaujančiųjų požiūriu (vaiko, globėjų šeimos, globėjų šeimos vaikų). Iš naujausių tyrimų paminėtinas Snieškienės ir Tamutienės (2014) tyrimas apie institucijose ir šeimose globojamų vaikų socializaciją ir teisių užtikrinimą².

Dažnokai žiniasklaidoje ir viešajame diskurse vaiko globa šeimoje nušviečiama neigiamu aspektu, kaip itin probleminė sritis, išryškinant sudėtingą globojamų vaikų elgesį ir problemas, globėjų nesugebėjimą auginti tokių vaikų, kartais ir piktnaudžiavimą globėjų valdžia. Tokia informacija gali menkinti vaiko globos šeimoje įvaizdį visuomenėje. Tad vaiko globos šeimoje sklaidos, globėjų paieškos ir darbo su jais požiūriu yra aktualu tirti ir įvairiais būdais skleisti šeimų, globojančių vaikus, gerą patirtį. Trūkstant informacijos ir tyrimų vaiko globos šeimoje tema, įdomu nagrinėti, ką išgyvena šeimos, priimančios „svetimus“ vaikus, kodėl joms verta dalyvauti tokioje pagalbos vaikui formoje, kokią naudą jos pačios iš to gauna.

Toks tyrimas aktualus ir tarptautiniu kontekstu. Vakaruose vaiko globos tema nėra nauja ir pakankamai tiriama. Suprantama, kad daugiausia tiriama iš vaiko perspektyvos – patekimo į globą priežastis, vaiko poreikius, jų emocinę ir elgesio būklę, psichosocialines ir ugdymo problemas, globos poveikį ir padarinius (McDonald et al. 1993; Stukes Chipungu ir Bent-Goodley 2004; Ammaniti 2007). Globėjų patirtis iš dalies atskleidžiama analizuojant jų charakteristikas, motyvaciją priimti vaiką (Stukes Chipungu ir Bent-Goodley 2004; Rhodes et al. 2006; Rolock et al. 2009; Greco ir Iafrate 2010; Sebba 2012), taip pat globėjų ir vaiko prigimtinės šeimos santykių problemą (Jones Harden 2004; Moyers, Farmer ir Lipscombe 2006; Greco ir Iafrate 2010; Berrick ir Skivenes 2012; Schofield ir Beek 2013; Roncari 2014). Tačiau ir užsienyje stokojama išsamesnių tyrimų ir studijų apie visuminę globėjų patirtį jų mokymosi iš tokios patirties, gaunamos naudos, poveikio socialinei sistemai aspektais.

Vaiko globa šeimoje yra kolektyvinio, bendruomeninio pobūdžio iniciatyva, socialinis veiksmas, peržengiantis globėjų šeimos ribas. Galima sakyti, kad tai yra institucijų ir pilietinės visuomenės susitikimo vieta, kurioje kuriami ir išbandomi nauji socialinės politikos modeliai. Šiuo atžvilgiu akivaizdu, kad vaiko globa šeimoje nėra tik ekonomikos strategija, kuria siekiama sumažinti vaikų išlaikymo institucijose išlaidas, bet yra tam tikras žmogiškasis paveldas, kurį taip pat pravartu saugoti ir stiprinti (Colognesi 2011). Šiandieną vaiko globa šeimoje labiau nei bet kada išreiškia solidarumo tarp šeimų (globėjų ir vaiko prigimtinės šeimos) būdą. Lietuvoje šios

---

vaikai) 35,5 proc. – institucijose. Taigi globojamų vaikų skaičius išlieka pakankamai didelis, turint galvoje ir tai, kad per pastaruosius 5 metus vaikų Lietuvoje sumažėjo 13 proc.). Pravartu atkreipti dėmesį, kad 70 proc. visų šeimoje globojamų (rūpinamų) vaikų yra giminystės ryšiais su globėju (rūpintoju) susiję vaikai. Palyginus su 2013 m. ir 2014 m., 2015 m. pabaigoje sumažėjo tiek giminaičių, tiek giminystės ryšiais su globotiniu (rūpintiniu) nesusijusių globėjų (rūpintojų) asmenų / šeimų – per paskutinius trejus metus giminaičius vaikus globojančių (rūpintų) asmenų / šeimų sumažėjo 5,9 proc., o giminystės ryšiais su globotiniu (rūpintiniu) nesusijusių asmenų / šeimų – 3,4 procento.

² Tyrimo metu gauti duomenys parodė, kad vaiko teisių įgyvendinimo rodikliai yra palankesni šeimyninės globos atveju, vaikai dažniau pozityviai vertina savo gyvenamąją aplinką ir santykius su suaugusiais, mažiau patiria socializacijos problemų, nei globos namuose gyvenantys vaikai.

temos aktualumą pagrindžia ir tai, kad, nepaisant demokratiškos pokyčių, yra pakankamai menkas pilietinis dalyvavimas ir solidarumo kultūra (Žiliukaitė et al. 2006.). Tad yra aktualu žvelgti į šeimą kaip į pirminį bendrąjį gėrį ir socialinius išteklius, bendruomenę, kuri įgyvendina savo paskirtį per vaiko globos patirtį, išplėsdama savo erdvę iki pagalbos reikalingo vaiko ir jo prigimtinės šeimos, kitų globėjų šeimų ir įstaigų, ir taip prisidėdama kuriant naują socialinę kultūrą.

Šio straipsnio *tikslas* – nagrinėti vaiko priėmimo globėjų šeimose ypatumus. *Uždaviniai*: aptarti priėmimo sampratą konceptuali lygmeniu, empiriškai nagrinėti globėjų patirties aspektus – jų motyvaciją, tėvystės ir motinystės realizavimą, bendravimą su vaiko prigimtinė šeima, iš aplinkos gaunamą palaikymą ir paramą. Tikslui ir uždaviniams atskleisti buvo pasitelkti literatūros, teisės aktų, tyrimų analizės, interviu su globėjais *metodai*.

Akivaizdu, kad nagrinėjama tematika apima platų klausimų spektrą, dėl straipsnio apribojimų pateiksime tik kai kuriuos analizėje išryškėjusius apibendrinimus ir įžvalgas.

Vaiko globos šeimoje ypatumai Lietuvoje

Šiame straipsnyje nekeliama tikslo analizuoti vaiko globos sistemą³, tačiau svarbu paminėti keletą specifinių vaiko globos šeimoje bruožų.

Vaiko globa šeimoje yra kompleksinė pagalba keliais aspektais. Visų pirma, ji išsiskiria dalyvių ir įtraukiamų išteklių gausa: procese dalyvauja ne tik vaikas ir globėjai, kurie tampa vaiko pakaitine šeima, bet ir vaiko tėvai, specialistai ir jų institucijos, NVO, neformalus socialiniai tinklai. Todėl, kaip sakyta, ši intervencija yra išties kolektyvinio, bendruomeninio lygmens.

Nors globa šeimoje tam tikrais atžvilgiais panaši į įvaikinimą, kitaip nei įvaikinant jai būdingi laikinumo (net ir nuolatinės globos atveju) ir baigtumo požymiai. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, vaiko globa šeimoje gali būti laikina ir nuolatinė ir trukti nuo kelių dienų iki 18 metų, atsižvelgiant į vaiko ir jo tėvų, šeimos situaciją, o neformaliai gali trukti ir visą gyvenimą. Tačiau teisiniu atžvilgiu vis dėlto tai yra baigtinis procesas (globa baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės ir kitomis aplinkybėmis). Vaikas netampa teisėtu globėjų šeimos sūnumi arba dukra, nors yra auginamas kaip sūnus ir dukra, nepatiria ir kitų būdingų įvaikinimo padarinių (pavardės pakeitimo, paveldėjimo teisių).

Kitas labai svarbus požymis yra tas, kad, kitaip nei įvaikinant, kur nutraukiami visi vaiko teisiniai ir emociniai ryšiai su prigimtinė šeima, globojamas vaikas išlaiko atvirą ryšį su savo tėvais ir bendrauja su jais, jei tai yra įmanoma ir nekenkia jo interesams. „Atviras ryšys“ lieka net ir tais atvejais, kai tėvams yra ribota valdžia, jie nebendrauja su vaiku ir vaikui nėra grįžimo į šeimą galimybių (Sagatys 2006).

Priėmimo samprata ir raiška

Vaiko globa šeimoje yra susijusi su priėmimo samprata ir patirtimi. Ką turime galvoje, kalbėdami apie priėmimą? Suprantama, kad kalbama ne apie kažkokią teoriją, apibrėžimą, o apie patirtį,

³ Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, vaiko globa – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymo nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turitinių ir teisinių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems.

fenomeną. *Kito, kitoniško* žmogaus priėmimo klausimai aptariami psichologijos moksle ir praktikoje, taip pat aktualūs ir kitų pagalbos profesijų (socialinio darbo, pedagogikos, slaugos) srityse. Tačiau ryškesnių bandymų konceptualizuoti šią sąvoką randame krikščioniškosios antropologijos⁴, filosofijos ir teologijos paradigmos, kuriose priėmimas remiasi krikščioniško mokymo principais ir pagrindais. Pasitelksime kai kurių autorių įžvalgas, padėsiančias labiau atskleisti šį fenomeną.

Giussani (2012) apibūdina priėmimą kaip savo gyvenimo ribų išplėtimą iki kito asmens ribų, visapusiškai įtraukiant jas į savo gyvenimą. O tai yra meilės dorybės – visiškai besąlygiškos, be išskaičiavimo, – išraiška. Autoriaus teigimu, priėmimas yra pati didžiausia artimo meilė, kuri žmogų įtraukia visapusiškai, be laiko ir erdvės ribų. Tokį „totalų įtraukimą“ galima atpažinti ir vaiko globos šeimoje situacijomis. Ir pirmiau už vietą ir struktūras, paslaugą, priėmimas, anot šio italų teologo ir pedagogo, susijęs su žmogaus laikysena, savęs, savo asmens supratimu.

Giussani (ten pat) pabrėžia ir tai, kad priėmimas apibūdina pačios krikščionybės esmę, kaip kylančią ne iš dorybių skelbimo, bet iš esaties priėmimo. Kita vertus, priimdamas kitą, žmogus priverstas vadovautis ir tam tikromis dorybėmis. Čia verta prisiminti ir Jono Pauliaus II paraginimą apaštališkame laiške „Familiaris consortium“ krikščionių šeimoms priimti į savo šeimas tėvų netekusius ir apleistus vaikus, rūpintis kitais pagalbos reikalingais asmenimis, taip išplečiant tėvystės ir motinystės horizontus (Jonas Paulius II 1994). Popiežius Pranciškus posinodiniame paraginime „Meilės džiaugsmas“ atnaujina kvietimus šiandienos šeimoms pabrėždamas, kad per globą ir įvaikinimą šeimos gali patirti ypatingą poros vaisingumą (Šventasis Tėvas Pranciškus 2016).

Priėmimas aktualus kiekviename žmonių santykiuje ir prasideda nuo susitikimo, tačiau geriausias šios patirties pavyzdys ir mokykla yra šeima. Nepaisant šeimos socialinio vaidmens suvienijimo šiuolaikiniame pasaulyje, šeimos vertė ir reikšmė žmogaus ir visuomenės gyvenime išlieka svarbi ir nekintama. Pravartu prisiminti, kad ir Vaiko teisių konvencijos preambulėje šeima įvardijama kaip pagrindinė visuomenės ląstelė ir natūrali visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinka (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencijos ratifikavimo 1995). Tai yra „aplinka, kurioje žmogiškosios būtybės pradeda gyvenimo kelią ir gauna jo pagrindus, kur išsiskleidžia žmogaus pajėgumas priimti kitą koks jis yra ir dovanoti gyvenimą kitiems“ (Laumenskaitė 2009, p. 31). Šeima yra paradigmatinė vieta, kurioje formuojasi vaiko tapatybė, leidžianti kurti tarpasmeninius santykius, taip pat mokytis būti išoriniame pasaulyje (Sanicola 2002). Nepraranda aktualumo ir Jono Pauliaus II šeimos kaip „meilės civilizacijos“, o kartu atsakomybės ugdymo buveinės apibūdinimas (Giovanni Paolo II 1987).

Priėmimas šeimoje glaudžiai susijęs su šeimos *prokreacine* ypatybe (lot. *pro-creatio* – aukštesnė kūryba (Scola 2002), kuri suprantama ne tik kaip poros, vyro ir moters, gebėjimas pradėti naują gyvybę, bet ir kūryba (lot. *generatio*) dvasine, kultūrine, socialine prasme. Pats vyro ir moters santykis savo skirtingumu ir papildomumu, jei jis atviras ir gyvas, priimantis vienas kitą kaip dovaną, gali būti kuriantis ir gebantis įsileisti ir priimti kitus – suteikti jiems erdvės, apglėbti, būti atrama ir pagalba net ir visiškai svetimiems ir tolimiems žmonėms (Sanicola 2002). Galima

⁴ Krikščioniška antropologija suprantama kaip antropologijos kryptis, kurios esminis bruožas – žmogaus traktavimas santykiuje su Dievu, kaip sukurto pagal Dievo atvaizdą ir panašumą.

sakyti, kad priėmimas atspindi pačios šeimos prigimtį ir paskirtį – šeima savo struktūroje turi unikalų potencialą priimti, saugoti ir puoselėti žmogiškumą.

Tačiau mūsų socialinė tikrovė (informacija apie socialinės rizikos šeimas, vaikų palikimą ir atskyrimą nuo šeimų, vaikų globa, kitos socialinės problemos) rodo ir tai, kad ne visos šeimos atliepia savo paskirtį ir pajėgios tinkamai rūpintis vaikais, atsakyti į jų poreikius, juos ugdyti. Ir ten, kur trūksta šeimos, pirmiausia ją atstoti nepilnamečiams vaikams ieškoma kitos šeimos. Vaiko globos šeimoje ir įvaikinimo patirtis rodo, kaip šeima gali būti geriausia augimo ir ugdymo vieta ne tik savo šeimos vaikams, bet ir kitiems (Sanicola 2002).

Priėmimo vertė – dosnumas ir besąlygiškumo laikysena, kuri kyla iš *kito, duoto, dovanoto*, atpažinimo ir pripažinimo, kitaip vadinama *dovana* (lot. *donum*, it. *dono*, angl. *gift*). Apie tyrime dalyvavusių globėjų patirtį dovanos tema kalbėsime vėliau, dabar tik pasakysime, kad jų išsakytos įžvalgos paskatino pasigilinti, kaip šis (dovanos) fenomenas aprašomas literatūroje.

Nors tai yra neįprastas studijų dalykas, dovanos koncepcija jau kurį laiką yra socialinių mokslų tyrimų akiračiuje. Italų santykių sociologijos (angl. *Relational Sociology*) paradigmos atstovai (Donati 2013; Rossi ir Carrà 2016; Donati ir Colozzi 2012), simbolinės santykių krypties psichologai (Cigoli ir Scabini 2006) savo tyrimuose ir refleksijose atspindėjo ir dovanos temą, o socialinio darbo srityje dovanos, dovanojimo dosnumo, nesavanaudiškumo klausimai aptarti nagrinėjant socialinių tinklų intervencijos metodą (Sanicola 2009). Paminėtinas kanadietis sociologas Godbout (1998), kuris nagrinėja dovanos veiksnį šeimos gyvenime, taip pat savanorystės, bendruomenių, filantropijos, NVO veikoje. Be to, autorius aptaria dovanos reikšmę verslo santykiuose.

Tačiau išsamesnės ir gilesnės šios tematikos studijos priskiriamos krikščioniškosios antropologijos, filosofijos ir teologijos srities autoriams. Vienas iš jų – Schmitz (1982), apibendrinęs savo refleksijas neotomistinėje perspektyvoje, įvardija dovaną (angl. *gift*) kaip kažką besąlygiškai ir nepelnytai gautą ir susijusį su dosnumo, besąlygiškumo prigimtimi. Jis klausia, kuo tėvams vertingas yra vaikas, ką jis gali duoti, jei ne patį save, būdamas pats besąlygiškai vertingas. Autoriaus pabrėžia šią esminę besąlygiškumo sąlygą traktuojant dovaną, nes antraip tai bus ne dovanojimas, bet kažkoks kompensavimas, atsilyginimas už tai, ką žmogus gavo ir ko tikėjosi. Be to, autoriaus teigimu, svarbūs ir kiti dovanos aspektai, kaip antai santykių implikuojama rizika (santykių asimetriškumas, nevienodos duodančio ir priimančio jėgos, galios), abipusiškumas / neabipusiškumas, galimybė priimti dovaną, bet ir jos atsisakyti, ir kt. Šie Schmitz pastebėjimai kalba apie tai, kad dovanos, dovanojimo sampratoje ir patirtyje neapseinama be rizikos, iššūkių, dramatiškumo. Autorius pabrėžia ir tai, kad dosnumo svarbus veikiantis dėmuo yra transcendentinė tikrovė – žmogaus santykio su Dievu veiksnys, kuris šią patirtį leidžia visapusiškai paaiškinti, pagrįsti ir iki galo atlikti.

Schindler (2011) dovanos koncepcijoje taip pat akcentuoja santykio su Dievu, kuris pats yra besąlygiškas ir vadinamas meile, svarbą. Autorius nurodo, kad kiekviena būtis atspindi dovanos ypatybę: tai, kas yra duota, o kartu ir gauta. Taip žmogus yra nuolatinėje davimo ir gavimo dinamikoje – su Dievu ir kitais Jo kūriniais. Šioje dinamikoje kiekvienas yra nuolat gaunamo ir dovanojamo būklės, o tai suteikia galimybę jam būti pačiu savimi. Priimdamas dovaną, žmogus atsako dovanos „šeimininkui“, ir tai implikuoja dosnumo ir dėkingumo matmenis bei galimybes

tai išgyventi kaip patirtį (ne tik teoriškai žinoti) ir savo ruožtu tai perduoti kitiems. Autorius primena ir Jono Pauliaus II įžvalgą, kad žmogaus būties kaip dovanos ir meilės konstitutyvinius principas išreiškiamas kūne, kuris nėra suprantamas tik siaurai kaip materialus, fizinis būvis, bet jame fizinė tikrovė ir siela yra nedalomai susiję⁵. Pagaliau, dovanos koncepcija susijusi su žmogaus savaiminės vertės pripažinimu ir santykinę prigimtimi (esantį santykyje su Dievu ir kitais), o tai jį apibūdina kaip asmenį. Šiuo atžvilgiu asmuo, būdamas unikalus ir nepakartojamas, savaime vertingas, „nepriklausomas nuo vieno ir kitų fizinių jo kvalifikacijų“, gali „savyje „priimti kaip svečius“ kitus asmenis, bet ir „pabūti juose“ kaip „dovana“ (Wojtyła 1994, p. 150).

Lopez (2014a) giluminėje ir kompleksinėje metafizinėje dovanos interpretacijoje atskleidžia glaudžią dovanos ir žmogaus būties vienovę: žmogus, kaip laikina ir konkreti būtybė, Dievo sukurta ir dovanota, yra tiesioginiame santykyje su ištakomis, t. y. su Kūrėju, ir yra nuolat Jo kuriama. Tai gerai suprantama meilės patirtyje, kai pripažįstama, kad kitas arba kita, su kuriuo (-ia) esame ir dėl kurio (-ios) esame, yra iš Dievo ir nuolat eina Jo link. Taip meilės santykis yra nuolatinėje atvertyje su Anapusybe ir yra Jos maitinamas.

Vaiko globos temai gali būti reikšmingos ir kitos autoriaus įžvalgos. Remdamasis Jono Pauliaus II kūno teologijos mokymu, Lopez (2014 b) atkreipia dėmesį į tai, kad pats žmogaus fizinis pavidalas (kūno ir sielos vienovė) ir būvis byloja apie dovaną ir neišvengiamai verčia klausti apie Dievo egzistavimą. Kūnas iš dalies nurodo sąsajas su tėvais ir tarpininkauja išgyvenant vaiko (*filius*) patirtį. Nuostabos dėka atpažindamas kitus (pirmiausia tėvus) kaip duotus, dovanotus, asmuo (vaikas) gali suprasti ir save kaip dovaną, išgyventi savęs kaip dovanos patirtį.

Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad dovanos pripažinimas ir traktavimas skirtas labiau kitiems žmonėms (kitus pripažįstant kaip duotus, dovanotus). Kita vertus, savęs kaip dovanos suvokimas ir patyrimas yra požiūrio į kitus ir elgesio su kitais pagrindas. Kaip matysime ir iš empirinio tyrimo, vaiko globos temai tai yra itin aktualus ir opus klausimas, nes vaikai stokoja būtent tokio pripažinimo ir suvokimo – kad nėra niekam nereikalingi „likimo nuskriaustieji“, bet yra besąlygiškai vertingi ir mylimi, kažkieno norėti ir sukurti, pašaukti gyvenimui. Tą jie gali patirti per priėmimo globėjų šeimose patirtį.

Šiai temai svarbios Laumenskaitės (2010) įžvalgos, kad vaiko globa ir įvaikinimas yra ženklas, liudijimas ir kitiems, aplinkai, kad vaikas yra dovana, o tėvystė ir motinystė nėra biologinė kategorija – tad ji gali būti dovanojama ir taip įgyvendinama ir ne savo vaikams. Autorė pažymi, kad globojamų ir įvaikintų vaikų besąlygiška vertė, jų geriausios savybės, gebėjimai, dažnai užslopinti ir užgožti, gali skleisti juos priimančių šeimų meilės dėka.

Tyrimo metodika

Empiriniu tyrimu, kurį toliau aptarsime, norėta išryškinti reikšmingą vaiko globos šeimoje patirtį, siekiant atskleisti priėmimo šeimoje išskirtinius bruožus. Buvo atlikta 10 pusiau struktūruotų interviu su 5 globėjų šeimomis (vyrais ir moterimis, kurie buvo apklausiami atskirai), kurios lankosi VŠĮ SOTAS organizacijoje. Tyrimo dalyviai – 53–58 metų susituokę asmenys. Jų globojamų vaikų amžius ir globos „stažas“ skirtingi – nuo 3 iki 20 metų globos patirtis. Be globojamų vaikų,

⁵ Ši kūno samprata atskleidžiama Jono Pauliaus II Kūno teologijos mokyme (Giovanni Paolo II 1987).

kurių amžius nuo 7 iki 17 metų, globėjai turi ir savo, jau suaugusių, vaikų. Atrenkant informantus tikslingai kreiptasi į šeimas, kurios gyvena teigiamą vaiko, su kuriuo jie nesusiję giminystės ryšiais, globos patirtį. Tyrimo metu išryškėjo, kad informantai yra praktikuojantys krikščionys (ne visi katalikai), o dauguma jų – priklausantys krikščioniškoms bendruomenėms, tačiau nesiekta išsiaiškinti *a priori*, kaip šeimos per vaiko globą įgyvendina krikščioniškas vertybes. Interviu klausimai buvo formuluojami siekiant išryškinti reikšmingą šeimų patirtį globojant vaikus, taip pat atsižvelgiant į vaiko globos šeimoje specifinius bruožus. Priėmimo patirčiai atskleisti pasirinkti šie parametrai: globėjų sprendimas globoti vaikus ir jų motyvacija, globojamo vaiko traktavimas (kas globėjams yra globojamas vaikas), tėvystės ir motinystės įgyvendinimas globojant vaiką, vaiko santykiai su savo šeima, taip pat globėjų santykiai su vaiko šeima, globėjų vaikų ugdymo koncepcija, išskylantys globojant sunkumai, globėjų gaunama pagalba.

Interviu buvo įrašyti į garsajuostę ir transkribuoti. Analizuojant interviu turinį, atsižvelgus į pasikartojančias mintis ir refleksijas, išskirtos ir apibendrintos temos, remiantis kuriomis suformuotos interpretacinės kategorijos (Corbetta 2003; Cardano 2003). Šiame straipsnyje pateikiama keletas iš šių kategorijų.

Sprendimas globoti susijęs su troškimu dalytis, dovanoti save kitiems

Atliekant tyrimą išryškėjo, kad kiekvienos šeimos aplinkybės ir kelias tapti globėjais yra skirtingas (per įvykius ir susitikimus, išgyventą patirtį), tačiau apibendrintai galima sakyti, kad sprendimas auginti tėvų globos netekusį vaiką susijęs su dalijimosi, savęs dovanojimo kitam giluminiu poreikiu – tokią *dovaną* jie pripažįsta vienokiu arba kitokiu būdu patyrę praeityje (vaikystėje iš savo tėvų ir kitų artimųjų ir ar būdami suaugę) ir toliau nuolat patiriantys. Tokia patirtimi dalijantis poroje ir su vaikais (kaip sakytą, visos šeimos turi savo vaikų – dauguma suaugusių) formavosi sprendimas globoti tėvų globos netekusius vaikus. Jų patirtyje atpažįstama tiesa, kaip teigia Giussani (2012), kad priimti savyje, apkabinti, dalytis yra įmanoma tik tada, jei esame sąmoningi, kai patys esame mylimi.

Iniciatyva globoti, kaip įprasta, daugiau kilo iš moterų, tačiau toks noras buvo pasidalytas poroje ir priimtas drauge kaip sprendimas. Vyrams vaiko priėmimas, tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai, buvo lėtesnis procesas ir susijęs su vaiko globos specifikos supratimu. Tačiau priėmus sprendimą, jų pozicija tapo užtikrinta ir stabili. Vieno globėjo požiūriu, šis sprendimas traktuojamas kaip „*labai svarbus įsipareigojimas ir negrįžtamas*“. Kitas taip pat kalba apie aiškų ir galutinį įsipareigojimą: „*Negali grįžti atgal: Dievas gal ir atleis, bet kaip prieš vaiką...*“ Dar kitas globėjas lygina vaiko globą su santuokiniu įsipareigojimu: „*Globoti vaiką panašu į santuokinį įsipareigojimą, kuriame meilė yra sprendimas, ne tik jausmas*“, nes „*Meilė – tai sprendimas padaryti kažką dėl kito žmogaus*“.

Interviu išryškino ir tai, kad globėjų, tiek vyrų, tiek moterų, motyvacija buvo dinamiška, keitėsi. Prieš vaikui ateinant į šeimą, globėjai išgyveno neaiškumo, svajonių, laukimo būklę, tad ir motyvacija buvo nelabai aiški. Vaikui atėjus į šeimą ir pagyvenus keletą metų globėjų šeimoje (mažiausia šeimų globos patirtis – 3 metai), motyvacija kito – sustiprėjo, pagilėjo. Jie kalbėjo, kad motyvacija turi būti atnaujinama, nuolat stiprinama išorinių subjektų, ir tai yra nuolatinis dar-

bas. Tačiau globėjų patirtis rodo ir tai, kad priimtas sprendimas ir nuostatos padeda ir tolesniuose etapuose, gelbsti kilus sunkumų – verčia prisiminti globos motyvus.

Šeimos taip pat atskleidė, kad už noro padėti vaikui, neturinčiam šeimos, užaugti, slėpė ir „kažkas daugiau“. Kai kurie įvardijo tai kaip pašaukimą, kurį jie tam tikru momentu atpažino, kaip Dievo kvietimą vykdyti Jo valią, o atėjusį vaiką jie vertina ir pripažįsta kaip duotybę – duotą, dovanotą – kaip Dievo dovaną.

Tad, atsižvelgus į globėjų pasidalytą patirtį, galima teigti, kad esminę įtaką šioms šeimoms apsisprendę turėjo šie vidiniai veiksniai – tikėjimas Dievu, noras dalytis patirtimi ir poreikiais, o paskatinimas atėjo iš dalyvavimo krikščioniškose bendruomenėse, prasmingų įvykių ir susitikimų, tai būtų galima apibūdinti kaip išorinius veiksnius. Tuo remiantis reikia pasakyti, kad tyrimas išryškino naujų motyvacijos globoti vaikus aspektų, palyginti su praktikoje ir tyrimuose (Stukes Chipungu ir Bent-Goodley 2004; Rhodes et al. 2006; Rolock et al. 2009; Greco ir Iafrate 2010; Sebba 2012) dominuojančiais atsakymais apie norą ir gebėjimus padėti vaikams, meilę vaikams, norą dalyvauti bendruomeninėje iniciatyvoje ir kita.

Vaiko globa – kaip pašaukimas naujajai tėvystei ir motinystei

Globėjams priimti svetimą vaiką yra nauja ir kitokia tėvystės ir motinystės patirtis tuo, kad padeda labiau ugdyti besąlygišką meilę vaikui, o per jį – ir kitam asmeniui (sutuoktiniui, savo vaikams, aplinkiniams). Globėjus išgyvenama tikrovė nuolat skatina nesustoti ties vaiko elgesiu, besąlygiškai priimti jo istoriją, įpročius ir pomėgius, ir ypač nereikalauti iš vaiko dėkingumo už teikiamą pagalbą ir pastangas. Būtent tai jiems reiškia priimti globojamą vaiką tokį, koks jis yra, nekelti jam neadekvačių reikalavimų, ugdyti jį laisvą.

„Kitokia“ tėvystės ir motinystės patirtis pasireiškia ir tuo, kad dažnai globojamiems vaikams jie yra atidesni nei saviesiems, o kartu ir labiau suvaržyti jų atžvilgiu, bijantys suklysti. Vaiko globa šeimoje juos skatina egzistencinės prasmės ieškojimams ir nuolat perklausti – ką reiškia būti tėvu ir motina tokiems vaikams, kodėl verta tą daryti, ką reiškia mylėti, pagaliau, ką reiškia būti šeima.

Dažniausiai vaiko auginimu ir ugdymu labiau užsiima moterys, tačiau, atrodo, kad vyrai taip pat aktyvūs šiame procese, turi gerus santykius su globotiniais. Buvo įvardyta bendradarbiavimo ir papildomumo svarba ugdant vaiką, taip pat poros tarpusavio palaikymas ir parama, ypač tam tikrais sunkiais, kritiniais vaiko ugdymo momentais.

Globėjai vaiko atėjimą į šeimą apibūdino kaip „netikėtą dovaną“, kuri pakeitė ne tik jų, bet ir kitų šeimos narių, ypač jų vaikų, gyvenimą. Pasikeitimą iliustruoja kai kurios globėjų interviu citatos: „*Vaikas – kaip adrenalinas visai mūsų šeimai*“; „*Visas mūsų šeimos gyvenimas sukasi aplink tą vaiką*“; „*Mūsų dukros, nors ir vyresnės, globotinę priima kaip savo seserį*“; „*Ši patirtis mums visiems padeda būti daugiau tikrovėje*“. Akivaizdu, kad šeimos pasikeitimas, aktyvumas, didesnis sąmoningumas būti tikrovėje nelieka tik šeimoje, tai neišvengiamai turi įtakos ir padeda kitomis gyvenimo aplinkybėmis, santykiuose su aplinkiniais.

Tyrimas išryškino ir tai, kad besąlygiška globėjų laikysena vaiko atžvilgiu nėra automatiška ir lengvai pasiekiami, taip pat pastovi, nekintama. Galima sakyti, kad tai mokymasis, nuolatinis

procesas, be kita ko, vykstantis per iššūkius ir išbandymus, globėjų patiriamas pamokas. Toks globėjų elgesys, laikysena nepanaikina problemų (globojami vaikai pasižymi įvairiomis elgesio ir emocinėmis problemomis) ir pačių globėjų išgyvenamų vidinių dramų, nuolatinių klausimų. Tačiau taip pat aišku, kad ši patirtis ugdo pačius globėjus – gali keisti žvilgsnį, auginti sąmoningumą ir iš dalies išlaisvinti nuo ribotumo ir daromų klaidų, kiekvieną kartą suteikti galimybę viską pradėti iš pradžių. Vieno globėjo žodžiais, „*vaikas yra matuoklis, kiek esi brandus, kiek suaugęs*“. Galima teigti, kad tokia patirtis brandina, formuoja suaugusį žmogų.

Globėjų patirtis rodo ir tai, kad kartu su neišvengiamu pasiaukojimu ir sunkumais, apie kuriuos globėjai nevensia kalbėti, dominuoja džiaugsmo, pilnatvės patirtis, galiausiai dėkingumas už tai, kad vaikas yra ir pakeitė jų ir visos šeimos gyvenimą.

Čia išryškėja svarbi dinamika, kurią padėjo atpažinti L. Giussani (1995 b) įžvalgos: iš vaiko, kaip dovanos, pripažinimo kyla dėkingumas, kuris savo ruožtu yra besąlygiškos meilės, dosnumo ir savęs dovanojimo įgyvendinimo pagrindas.

Kaip sakyta, vaiko priėmimo patirtis, tėvystė ir motinystė neatsiejama nuo vaiko ugdymo. Suprantama, kad būti tėvu ir motina nėra tik suteikti tinkamas gyvenimo sąlygas, pasirūpinti vaiku, bet tai daug sudėtingesnė užduotis – perteikti vaikui gyvenimo prasmę, įvesti jį į tikrovę (Giussani 2012).

Ko siekia globėjai, augindami vaiką, kaip jį ugdo, kokia jų ugdymo koncepcija? Interviu pasikartoję globėjų noras, troškimas, kad vaikas užaugtų geras, doras žmogus, susiformuotų gyvenimo pagrindus ir įgūdžius, kurie jam praverstų įsitvirtinant gyvenime, o ypač kuriant savo šeimą. Vienas globėjas pabrėžė, kad jam ugdymas susijęs su savo patirties, o svarbiausia – tikėjimo perdavimu: „*Ugdyti vaiką – tai perduoti jam tai, ką turime brangiausio, mums tai yra tikėjimas*“. Kita vertus, kaip teigia tas pats globėjas, reikalingas ir supratimas, kad vaikas yra unikalus ir savitas: „*ugdyti – tai pripažinti, kad vaikas turi savo likimą, savo kelią, ir juo eina*.“ Šis pastebėjimas atskleidžia pačių ugdymo esmę, o kartu iššūkius, riziką. Viena vertus, suaugęs asmuo visokeriopai rūpinasi vaiku ir padeda jam, siekia jam perteikti gyvenimo pagrindus ir vertybes, kita vertus, ugdytojas yra diskretiškas, jis atsitraukia nuo vaiko, pripažindamas vaiko laisvę, leisdamas jam atlikti savarankiškus žingsnius, pagaliau jį laikydamas ir gerbdamas kaip asmenį. Tai yra svarbūs ugdymo principai, iš ugdytojo reikalaujantys daug kantrybės ir meilės, taip pat gebėjimo būti laisvam.

Vaikas priimamas kartu su savo šeima

Vaiko globa šeimoje atskleidžia svarbų priėmimo aspektą – visapusiškai priimti vaiką galima tik tada, kai priimama ir jo istorija, taigi jo ištakos, prigimtinė šeima (Gennari 2006; Gvaldaitė 2012). Globojamas vaikas atsiduria „dvejopą“ priklausymo šeimoms – prigimtinėi ir globėjų – situacijoje (Roncari 2014). Viena vertus, toks priklausymas vaikui gali būti gėris, turtas, ištekliai, bet kartu sunkumas, vaiką išbalansuojanti patirtis. Turtas, nes atveria galimybes, kurių jis neturėjo – saugios ir tvarkingos aplinkos, emocinių santykių, ugdymosi. Antra vertus, tuo pačiu metu vaikui gali būti sunku dėl didėjančio supratimo ir skausmo, kad to gėrio jis negauna iš savo šeimos, iš kurios kilęs ir kuriai taip pat priklauso (Leoni 2011).

Kodėl vis dėlto yra svarbu atsižvelgti į vaiko ištakas, vaikui palaikyti santykius su savo šeima, nors ir problemine? Čia gali būti naudinga įžvalga, kad žmogaus būties forma iš esmės yra filialinė, t. y. buvimo sūnumi arba dukra (Lopez 2014b). Tad vaikas, atskirtas nuo savo tėvų ir prigimtinių savo santykių, gali turėti redukuotą, menką, fragmentinį buvimo sūnumi arba dukra supratimą. O tai neišvengiamai turi įtakos jo asmenybei, tapatybei formuoti, kaip tai aprašoma ir psichologijos literatūroje (Zbarauskaitė 2012; Pileckaitė-Markovienė ir Lazdauskas 2007; Sannicola 2002). Todėl globėjams keliami svarbi užduotis – visų pirma, padėti atkurti šį trūkstantį konstitutyvų ryšį, besąlygiškai dovanojant patiems save, tačiau kartu nepakeičiant ir nenuvertinant vaiko prigimtines šeimos, kuri jam išlieka faktas, tiesos aspektas apie jį patį. Tai yra aštrus ir dramatiškas taškas visiems globos dalyviams – pirmiausia, žinoma, vaikui, nes jis gali būti netekęs patvirtinimo, kad gimęs iš savo tėvų meilės ir buvo bei yra jų mylimas (Lopez 2014b)⁶. Bet tai yra nelengvas iššūkis ir jo tėvams bei globėjams. Globėjams šiuo atžvilgiu nuolat reikia prisiminti, kad vaikas turi savo tėvus, aplinką, iš kurios jis ateina, o vaiko tėvams – kad jų vaiką augina kita šeima. Ir, nepaisant to, kad globėjai atviri bendrauti ir teigiamai nusiteikę vaiko tėvų atžvilgiu, santykiai su vaiko tėvais, vaiko istorijos priėmimas jiems – bene sunkiausia užduotis visame procese. O vaikas jaučia globėjų laikyseną, net jei ji aiškiai ar verbaliai neišreiškiama.

Interviu atskleidė, kad tik trys iš apklaustų globėjų tiesiogiai ir nuolat bendrauja su vaikų šeimomis. Kitais atvejais – bendravimo visiškai nėra arba yra epizodiniai susitikimai dėl pačių tėvų pasyvumo ir iniciatyvos stokos, dėl kylančių baimių ir jų socialinių, psichologinių, sveikatos problemų, gyvenimo būdo ir pasirinkimų (nauji partneriai, emigracija ir kt.). Galima sakyti, kad šios globojamų vaikų istorijos perteikia bendrą Lietuvos situaciją. Tačiau vaikai, kaip nurodo globėjai, trokšta, ilgisi ryšių su tėvais. Santykio su tėvais poreikis ir svarba reiškiasi ir savo tėvų idealizavimu, jų elgesio pateisinimu, o kartu ir globėjų nuvertinimu (kaip antai, globėjams tenka išgirsti, kad jie ne vaiko tėvai, o tėvai yra geresni). Kartais globotiniai vengia susitikti su savo tėvais arba net apie tai kalbėti, nes pyksta ant tėvų, gali būti, kad bėga nuo to, kas jiems kelia skausmą ir nepatogumą. Todėl globėjams dažnai tenka vaikus lydėti tikrovės priėmimo, o kartais ir nelengvame atleidimo kelyje. Kai kurie globėjai pažymėjo, kad teigiamas vaikų tėvų vertinimas (nepaisant pastarųjų nenoro bendrauti, šalinimosi), empatiška laikysena, jų būklės, problemų supratimas padeda ir palaikant santykius su vaiku, nes antraip – atsiranda įtampa, priešprieša.

Tačiau apskritai reikia pasakyti, kad ši bendravimo su tėvais sąlyga vaiko globoje yra kompleksiškas dalykas ir nėra vienodai vertinama – specialistai, mokslininkai, o ir patys globėjai ne visada turi bendrą poziciją šiuo klausimu. Naudos ir reikšmės klausimai aktualiai iškyla ypač tada, kai tokie susitikimai vaiką neišvengiamai psichologiškai išbalansuoja. Su šeimomis nuolat bendraujantys globėjai pasakojo, kad vaikai, savaitgalį praleidę su savo šeima (tėvais, mama ar močiute), vieną ar dvi dienas būna nervingi, neramūs, neigiamai nusiteikę ir globėjų atžvilgiu, nukreipia į juos savo pyktį, tačiau paskui vėl „stabilizuojasi“, ir taip iki kito susitikimo su savo šeima. Kaip teigia Leoni (2011), tokia vaikų reakcija nebūtinai yra neigiamas faktas. Vaikas tokiu būdu perima tai, ką išgyveno. Globėjai šiuo atveju mokomi neišsigąsti ir atvirai, be konflikto,

⁶ Lopez apie tai kalbėjo vaiko, patyrusio tėvų skyrybas, požiūriu, tačiau tokia įžvalga pritaikytina ir tėvų globos netekusiems vaikams.

priimti vaiko išgyvenimus. Campiotti (2011) pabrėžia, kad globėjai ir juos lydintis specialistai į vaiko šeimą turi žiūrėti pagarbiai. Bet kaip gerbti tėvus, kurie smurtavo prieš vaiką? Autorė aiškina, kad pagarba nėra šeimos vertinimas, nėra matavimas, tai yra apriorinis pasitikėjimas, kad vaikas į pasaulį atėjo per konkrečius tėvus, per jų klaidas, trapumą, menkumą.

Kita vertus, pripažįstant, jog bendravimas su tėvais yra vertingas vaikui, svarbu atsižvelgti, kad kiekviena situacija yra individuali ir specifinė, todėl nėra standartinių, visiems vienodų „instrukcijų“. Problema veikiausiai yra ta, kad kartais šie santykių su vaiko tėvais, šeima klausimai traktuojami pernelyg paviršutiniškai ir vienodai (vertinant tai kaip išskirtinai teigiamą arba neigiamą dalyką), giliau nesvarstant, kodėl to reikia arba ne, arba kaip, kokiomis sąlygomis tai turėtų vykti. Be to, pasakytina, kad specialistų įsitraukimas, tarpininkavimas šiame procese kol kas Lietuvoje yra minimalus ir nepakankamas (Gvaldaitė ir Šimkonytė 2016). Kaip rodo ir globėjų patirtis, šeimos paliekamos vienos reguliuoti susitikimus, santykius su vaiko šeima, spręsti kylančias problemas. O tai neabejotinai apsunkina visą globos procesą.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad santykis su vaiko tėvais yra ir tada, kai nėra tiesiogiai bendraujama. Kiekvienas vaikas savyje nešiojasi savo šeimos, ištakų vaizdą – prisimenamą arba išgalvotą. Visada, kai yra bendravimas su tėvais ir kai jo nėra, globėjams vaiko priėmimas su visa jo istorija yra požiūrio, laikysenos klausimas. Viena globėja dalijosi: „*Vaiko mamai palikau savo telefono numerį. Bet ji niekada nepaskambino. Nemanau, kad jai nerūpi... Aš bandau įsivaizduoti save jos vietoje, vis dėlto turėtų būti baisi patirtis negalėjimas auginti savo vaiko.*“

Akivaizdu, kad globėjams tai yra „darbas“, kuriam jie kasdien kviečiami. Jie gali priimti vaiko istoriją visapusiškai, jei yra įsitikinę, kad vaikui jo tėvai, šeima, – kad ir kokie būtų, net ir labai probleminiai – tikrai yra gėris tuo atžvilgiu, kad yra jo ištakos, jo savasties, jo tapatybės dalis (Gvaldaitė 2012). Svarbu suprasti, kad dažnai vaikui svarbu labai konkrečiai žinoti, iš kur jis yra, kas jį sukūrė, iš kokio kūno jis atsirado. Ir tada, kai šeimos apskritai nėra arba vaikas jos nepažįsta, jam yra sunkiau kurti savo tapatybę (Sanicola 2002).

Apibendrinant galima sakyti, kad vaikui kilmės, jo ryšių su ištakomis klausimas, kaip ir kiekvienam žmogui, yra egzistencinis, nes yra apie tai, kas yra žmogus. Šis klausimas veda mus į gimimo paslapties gelmę, apie tai rašė A. Lopez (2014 b): žmogaus prigimtis yra ketveriopa – biologinė, dvasinė, ontologinė, o jos susijungia teologinėje, kuri yra santykio su Dievu išraiška. Biologinė prigimtis yra bene labiausiai suprantama, tačiau ne mažiau svarbi, nes parodo, kad žmogus yra organiškas, negimsta iš savęs, o iš tėvo ir motinos kūno. Kartu fizinis kūnas byloja apie tai, kad jis yra duotas. Žmogaus kūniškumas atskleidžia ir ontologinę žmogaus prigimties prasmę. Nors vaikas atsiranda iš tėvų sąjungos, su ja susijęs, sykiu savo unikalumu yra kitoks, skirtingas nuo savo ištakų. Susidurdami su faktu, kad esame (lot. *esse*), turime skaitytis ir su tuo, kad mūsų prigimtis yra ir slėpinga, nevisiškai priklausoma nuo mūsų norų ir valios. Prigimčiai būdinga ir dvasinė plotmė – tai žmogaus sąmoningumo ir laisvės raiška, galimybės siekti savo likimo. Dvasinė prasmė atskleidžia, kad žmogus gimsta tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis, bet apima ir konkrečią jo „čia ir dabar“ egzistenciją. Dvasingumą galima suprasti išgyvenant tam tikromis dvasinio „atsinaujinimo“ situacijomis – įsimylint, patiriant buvimą tėvu ir motina, atleidimą ir kt. Prigimties dvasinė prasmė atveria kelią į paskutinį – teologinį – lygmenį, t. y. į santykį su ištakomis, su Kūrėju. Anot Lopez (ten pat), čia atsiskleidžia tai, kad vaiko gimimas

neapsiriboja tėvais, kurių dėka vaikas atėjo į pasaulį, ar paprasčiausiu biologiniu procesu, bet yra ryšys su Tuo, kuris vaikui suteikia galimybę būti ir nuolat jį kuria.

Globėjų patirtis rodo, kad globojamiems vaikams prigimties, kilmės klausimai yra svarbūs ir dažnai iškyla itin aštriai, o tai pripažinti ir padėti vaikui išgyventi reikia ne tik žinių ir supratimo, bet ir atviro žvilgsnio, besąlygiškumo.

„Ugdyti gali tas, kuris pats ugdomi“

Kas šeimas palaiko šiame kelyje, kas joms padeda? Pirmiausia globėjai įvardija sutuoktinio (-ės) pagalbą kaip pagrindinę pagalbą visame procese, paskui – šeimos (vaikų, tėvų, brolių, seserų), giminės, draugų pagalbą. Apskritai pasakytina, kad visos šeimos pasižymi išplėstiniais socialiniais tinklais (didelis giminės, draugų ir pažįstamų ratas), be to, jos įsitraukusios į bendruomenės veiklą (krikščioniškame judėjime, parapijoje, seniūnijos bendruomenėje ir kt.). Šeima, draugai, bendruomenė suteikia vaiko priežiūros pagalbą, kai globėjams reikia atokvėpio arba jie turi atlikti kažkokias užduotis, tenkinti asmeninius poreikius. Šie žmonės jiems yra ir bendravimo, poilsio pagalba. Be to, šeimos lankosi SOTAS organizacijoje, iš kurios gauna ir ugdomąją pagalbą – iš individualių konsultacijų su darbuotojais ir per savivalbos susitikimus su globėjais ir įtėviais. Susitikimų metu aptariamos priėmimo, vaiko santykių su šeima temos, dalijamasi iškylančiomis problemomis ir kartu ieškoma sprendimų. Savivalbos grupių ypatumas yra tas, kad šeimos padeda vienos kitoms, dalydamosi išgyvenama patirtimi. Taigi susitikimų turinys yra ugdomojo pobūdžio, skatinantis refleksiją, pokyčius. Tačiau šeimos negauna specialistų tarpininkavimo su vaiko šeima paslaugų, santykius su vaiko šeima jos nustato ir reguliuoja pačios, kai kurios iš jų išgyvena nežinią dėl vaiko tolesnio gyvenimo (neaišku, kiek laiko vaikas gyvens globėjų šeimoje, ar yra realių grįžimo į savo šeimą galimybių ir kt.). Informantai pažymėjo, kad iš tikrųjų šiame procese yra svarbu nebūti vieniems, nes pervargimo ir perdegimo rizika yra labai reali. Tyrimas atskleidė, kad dalyvavusiems globėjams svarbus yra ir tikėjimo veiksnys. Daugeliui apklaustųjų ypatingas palaikymas ir parama kyla būtent iš tikėjimo Dievu. Tai yra ir tam tikra vidinė pozicija – per santykį su Dievu ugdomas sąmoningumas ir priimamo vaiko atžvilgiu, atnaujinama ir stiprinama vaiko globos motyvacija.

Taigi globėjų patirtis rodo, kad, globojant vaikus, svarbu būti atviriems pagalbai, naudoti visus turimus ir galimus aplinkos išteklius, pagaliau leisti patiems būti ugdomiems. Čia tinka pritaikyti Giussani (1995a) ištarą, kad ugdyti gali tas, kuris pats ugdomi. Kad ir kaip būtų, tai neišvengiamai turi įtakos ir visam globos procesui.

Išvados

Steigiant vaiko globą šeimoje siekiama tenkinti geriausius vaiko, netekusio savo tėvų globos, poreikius ir interesus. Plėtojant šią pagalbos vaikui formą Lietuvoje, aktualu nagrinėti vaiko globą ir iš globėjų patirties perspektyvos, siekiant įvertinti, kaip ši iniciatyva veikia globėjų gyvenimą, kuo ji gali būti jiems naudinga. Vaiko globa šeimoje yra pagalbos reikalingo asmens priėmimo pavyzdys ir mokykla. Remiantis krikščioniškosios antropologijos požiūriu, priėmi-

mo vertė – dovanos, dovanojimo koncepcijoje, kuri implikuoja besąlygišką meilę, dosnumą, skatina dėkingumą.

Tyrimė dalyvavę globėjai atskleidė, kad sprendimas ir motyvacija globoti vaiką susiję su savęs dovanojimo kitiems poreikiu, o jų pasirinkimui lemiamą įtaką turėjo tikėjimas Dievu ir dalyvavimas krikščioniškose bendruomenėse bei kiti prasmingi įvykiai ir susitikimai (su žmonėmis, kurie paskatino globoti, su globojamu vaiku).

Globėjai išryškino ir tai, kad per vaiko globą jie turi galimybę išgyventi besąlygiško priėmimo, dovanojimo, dosnumo patirtį, kuri juos keičia ir turtina. Šeimos liudija nelengvą ir kartu žavingą tėvystės ir motinystės patirtį ir iš dalies naują buvimo šeima būdą. Tyrimas parodė, kaip „ne savo vaiko“ priėmimas globėjus daugiau „įdarbina“, verčia nelaikyti dalykų savaime suprantamais, kviečia nuolat ugdytis, augina sąmoningumą, padeda būti tikrovėje. Nepaisant kylančių sunkumų, jų gyvenime dominuoja pozityvumas, džiaugsmas, dėkingumas.

Bendravimas su vaiko tėvais – vienas iš sudėtingiausių vaiko globos aspektų, tačiau kartu esminių, nes visiškas vaiko priėmimas įvyksta tada, kai kartu su vaiku priimama ir jo šeima, jo istorija. Kadangi tai yra laikysenos, požiūrio klausimai, iššūkiai yra ir tada, kai vaikas ir globėjai nebendruoja su vaiko tėvais. Tyrimas parodė, kad empatija, pozityvumas, supratimas vaiko tėvų atžvilgiu padeda išvengti įtampų ir priešpriešos, vaikui priimti savo istoriją kaip savo paties neatskiriamą dalį, o tai turi įtakos vaiko tapatybės formavimui. Kartu reikia pasakyti, kad specialistų tarpininkavimas palaikant santykius su vaiko tėvais dabar yra nepakankamas, šeimos dažnai pačios reguliuoja santykius su vaiko tėvais, sprendžia kylančias problemas.

Globėjų interviu analizė leidžia teigti, kad besąlygiškumo ir atvirumo vaikui, tikrovei veiksniai yra esminiai ir išskirtiniai šių globėjų patirčiai, o juos lemia, formuoja ir stiprina tikėjimas Dievu bei santykiai su artimaisiais, bendruomene, specialistais.

Interviu dalyvavę globėjai nėra vaiko globos ar ugdymo specialistai. Ugdymo metodų ir įgūdžių globėjai nuolat mokosi dalyvaudami mokymuose ir savivalbos grupėse, bendraudami su kitomis globėjų šeimomis, konsultuodamiesi su specialistais. Pirminis ir pagrindinis paramos šaltinis jiems yra sutuoktinis, taip pat pagalbos jie sulaukia iš savo šeimos ir giminės narių (savo vaikų, tėvų, brolių, seserų), draugų, religinės bendruomenės, SOTAS organizacijos darbuotojų ir joje besilankančių vaikus globojančių ir įvaikinusių šeimų (individualiai ir per šeimų savivalbos grupių susitikimus). Galima teigti, kad per vaiko priėmimą globėjų šeimos išplėtė savo socialinį tinklą, jį sustiprino.

Taigi vaiko globa yra bendruomeninio pobūdžio iniciatyva, įtraukianti daugelį subjektų ir išteklių. Tokia globėjų patirtis, gyvenimo būdas, laikysena tampa pavyzdžiais kitiems, yra perduodami į socialinę aplinką ir ją keičia. Savo patirtimi šeimos prisideda kuriant bendrąjį gėrį, dosnumu ir besąlygiškumu besiremiančią socialinę kultūrą. Tad labai svarbu socialinės paramos lygmeniu atpažinti ir įvertinti tokius išteklius, juos palaikyti ir stiprinti.

LITERATŪRA

Ammaniti, M., Speranza, A., Tambelli, R., Odorisio, F. & Vismara, L. 2007. „Sostegno alla genitorialità nelle madri a rischio: valutazione di un modello di assistenza domiciliare sullo sviluppo della prima infanzia“, *Infanzia e adolescenza*, Vol. 6, No. 2, p. 67–83.

- Bagdonaitė-Stelmokienė, R. 2015. „Globėjų biologinių vaikų vaidmuo globos procese: „Mes visi tapom jų globėjais, mokytojais, motinomis ir tėvais“, *STEPP*, nr. 10, p. 21–34.
- Bagdonaitė-Stelmokienė R.; Snieškienė, D. 2011. „Biologinių vaikų patirtis šeimoje, globojančioje ne giminaičius vaikus“, *Socialinis darbas, patirtis ir metodai*, nr. 7 (1), p. 31–50.
- Berrick, J. D.; Skivenes, M. 2012. „Dimensions of high quality foster care: Parenting plus“, *Children and Youth Services Review*, Vol. 34, No. (9), p. 1956–1965.
- Campiotti, A. 2011. „La famiglia d'origine nell'avventura dell'affido“ in *Affido: famiglia per crescere*, eds. T. Camera & R. Serio. Milano: Edizioni Cantagalli.
- Cardano, M. 2003. *Tecniche di ricerca qualitativa*. Roma: Carocci.
- Cigoli, V.; Scabini, E. 2006. *Family identity: Ties, symbols, and transitions*. NJ Lawrence: Mahwah.
- Colognesi, A. 2011. *Album di Famiglie. Storie di accoglienza*. Mantova: Familynet.
- Corbetta, P. 2003. *La ricerca sociale: metodologie e tecniche. Le tecniche qualitative*. Bologna: Il Mulino.
- Donati, P. 2013. *La Famiglia. Il genoma che fa vivere la società*. Soveria Mannelli: edizioni Rubettino.
- Donnati, P.; Colozzi, I. 2012. *Terzo settore e valorizzazione del capitale sociale in Italia: luoghi e attori*, Milano: Franco Angeli Edizioni.
- Gennari, M. 2006. „Vaiko globa: šeimos paruošimas, globos procesas, probleminiai taškai“ in *Parama šeimai: subsidarumo patirtys. Vaikų palikimo prevencija Lietuvoje*, ed. L. Gvaldaitė. Vilnius: Ciklonas.
- Giovanni Paolo II 1987. *Uomo e donna lo creò*. Roma: Libreria editrice vaticana.
- Giussani, L. 2012. *Il miracolo dell'ospitalità*. Milano: Edizioni Piemme.
- Giussani, L. 1995a. *Il rischio educativo*. Torino: Sei.
- Giussani, L. 1995b. *Il tempo e il tempio*. Milano: Bur.
- Godbout, J. T. 1998. *L'esperienza del dono. Nella famiglia e con gli estranei*. Napoli: Liguori Editore.
- Greco, O.; Iafrate, R. 2010. *Figli al confine. Una ricerca multimetodologica sull'affidamento familiare*. Milano: Franco Angeli Edizioni.
- Gvaldaitė, L.; Šimkonytė, S. 2016. „Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį?“, *STEPP*, nr. 12, p. 55–73.
- Gvaldaitė, L. 2012. „Kodėl svarbu dirbti su šeima?“ *Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai? Socialinės pagalbos šeimai galimybės*, (ed.) L. Gvaldaitė. Vilnius: SOTAS.
- Jones-Harden, B. 2004. „Safety and stability for foster children: A developmental perspective“. *The Future of Children*, Vol. 14, No. 1, p. 31–47.
- Jonas Paulius II 1994. *Apaštalėškioji Adhortacija. Familiaris consortio*. Vilnius: LUMEN.
- Laumenskaitė, I., E. 2010. „Asmens patirtis“, *Paskaita VŠĮ SOTAS įtėviams ir globėjams apie vaiko priėmimą*. Prieiga per internetą: <http://www.sotas.org/istraukos-is-susitikimo-su-iteviais-ir-globejais-vsi-sotas-2010-m-geguzes-12-d/> [žiūrėta 2016 m. spalio 5 d.].
- Laumenskaitė, I. E. 2009. „Iš kokios šeimos ateiname ir kokią kuriame“, in *Kodėl šeima?* (ed.) L. Gvaldaitė. Vilnius: Ciklonas, p. 28–45.
- Leoni, L. 2011. „La famiglia affidataria: chi è e che esperienza fa“ in *Affido: famiglia per crescere*, (eds.) T. Camera ir R. Serio. Milano: Edizioni Cantagalli.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 2000, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo 1995, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501.
- Lopez, A. 2014a. *Gift and the Unity of Being*. San Francisco: Ignatius.
- Lopez, A. 2014b. *Rinascere. La Memoria di Dio in una cultura tecnologica*. Torino: Lindau.
- McDonald, T., Allen, R., Westerfelt, A., Piliavin, I. 1993. *Assessing the Long-Term Effects of Foster Care: A Research Synthesis*. University of Wisconsin-Madison. Institute for Research on Poverty, Special Report Series.

- Moyers, S., Farmer, E. & Lipscombe, J. 2006. „Contact with Family Members and its Impact on Adolescents and Their Foster Placements“, *British Journal of Social Work*, Vol. 36, p. 541–559.
- Pileckaitė-Markovienė, M., Lazdauskas, T. 2007. *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius: Vaga.
- Radžiūnienė, L. 2012. „Netradicinis“ tėvas šiuolaikinėje Lietuvoje“, *STEPP*, nr. 6, p. 112–124.
- Rhodes, K., Cox, M. E., Orme, J. G., Coakley, T. 2006. „Foster Parents' Reasons for Fostering and Foster Family Utilization“, *The Journal of Sociology & Social Welfare*, Vol. 33, No. 4, p. 105–125.
- Roncari, L. 2014. „Le recenti liee guida sull'affido: operatori e famiglie di fronte a nuove complessità“ in *Allargare lo spazio familiare: adozione e affido*, (eds.) Scabini, E. & Rossi, G., Vita e pensiero, Milano.
- Rolock, N., Koh, E., Cross, T., Eblen Manning, J. 2009. *Understanding Reasons for Foster Care Instability*, Multiple Move Study, Tyrino ataskaita.
- Rossi, G. & Carrà, E. 2016. „The Relational Approach and the Family“, *STEPP*, nr. 13, p. 7–23.
- Sagatys, G. 2006. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Sanicola, L. 2002. *Il dono della famiglia*. Milano: Paoline.
- Sanicola, L. 2009. *Dinamiche di rete e lavoro sociale. Un metodo relazionale*. Napoli: Liguori editore.
- Schindler, D. L. 2012. *Ordering love. Liberal societies and the memory of God*, Wm. B. Eerdmans publishing Co.
- Schmitz, K. L. 1982. *The gift: Creation*. Milwaukee: Margaret University Press.
- Schofield, G., Beek, M. 2005. „Providing a secure base: Parenting children in long-term foster family care“, *Attachment & human development*, Vol. 7, No. 1, p. 3–26.
- Schofield, G.; Beek, M. 2013. *Adozione, affido, accoglienza, una guida pratica*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- Scola, A. 2002. *Uomo-donna, Il „caso serio“ dell'amore*, Marietti, Genova-Milano.
- Sebba, J. 2012. *Why do people become foster carer? Rees Centre for Research in Fostering and Education*. University of Oxford.
- Snieškienė, D., Tamutienė, I. 2014. *Institucijose ir šeimose globojamų vaikų žmogaus teisių užtikrinimo lyginamoji analizė*. Tyrino ataskaita.
- Snieškienė, D. 2001. „Vaikus globojančios šeimos samprata“, *Filosofija. Sociologija*, No. 3, p. 45–51.
- Stukes Chipungu, S., Bent-Goodley, T. B. 2004. „Meeting the Challenges of Contemporary Foster Care“, *The future of Children*, Vol. 14, No. 1, p. 73–93.
- Šventasis Tėvas Pranciškus 2016. *Posinodinis apaštališkas paraginimas Amoris Laetitia. Apie meilę šeimoje*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba.
- Zbarauskaitė, A. 2012. Pagalba vaikui: prierašumo teorijos perspektyva, In *Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai? Socialinės pagalbos šeimai galimybės*, (ed.) L. Gvaldaitė. Vilnius: SOTAS, p. 57–74.
- Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A., Nevinskaitė, L., Beresnevičiūtė, V., Vinogradnaitė, I. 2006. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus aureus.
- Wojtyła, K. 1994. *Meilė ir atsakomybė*. Vilnius: Alka.

WELCOMING IN FOSTER FAMILIES: EXPERIENCE CREATING A NEW CULTURE

Lijana Gvaldaitė

Summary

This article discusses the welcoming concept and experience in fostering a child in Lithuania. It is important to study the phenomenon of foster families, since a very high level of institutionalization exists within the sphere of child care in the country and the number of families to potentially welcome children abandoned by their parents is decreasing. Another reason is that the culture of gratuitousness and solidarity is very

scarce; therefore, it is crucial to analyze the families that positively experience fostering and represent the best practices in this field.

Such conception of welcoming is linked with the procreative nature of the family discussed in Christian anthropological literature, which is understood not only as an ability of a couple – male and female – to generate new life, but also as a generation in spiritual, cultural and social ways. The relationship of a man and a woman, in its differences and complementation, if only it is open and alive, can be generative and acceptive of others, able to give space to, embrace and support even distant and unknown people.

To explain welcoming, the concept of a gift is presented with reference to different authors of Christian anthropology, philosophy and theology – K. L. Schmitz (1980), Schildler (2011), Lopez (2014 a, 2014 b), Giussani (2012), Laumenskaitė (2010). This complex concept is revealed as a freely and in an unmerited way received gift, related to the nature of gratuity in the relationship with God.

In seeking to introduce the most significant experiences of fostering in families, 10 semi-structured interviews were conducted with 5 foster families – married couples (wives and husbands were interviewed separately), using the qualitative interview methodology. Certain families, those related to the NGO *SOTAS*, which have positive experiences of fostering a child that is not of a relative origin, were purposefully selected for this research. It was also revealed that they are practicing Christians (not all of them Catholics) and belong to Christian communities.

This research has highlighted that the reasons and paths of becoming foster parents of each family are different; however, in general, it is possible to say that it is related to the need to share and give oneself to others – this as a gift that they recognize to have experienced in their childhood or being adults and are still experiencing in their lives. Sharing this desire in their families and with their children (all families have their own children, most of whom are adults) formed the decision to foster children who lost parental care.

Nevertheless, the main influence for their decision to foster children was their faith in God, participation in the community, meaningful events and meetings. Some of them called it the calling, which they recognized as the call of God to fulfill his will; they also perceive a child as a given, as a gift of God.

For families, fostering is a new and different form of parenting (not the same as parenting their own children), where the experience of unconditional love grows. However, such attitude of foster parents towards their children, which is not automatic and easy, does not resolve problems and dramas of foster parents. Nevertheless, it changes appearance and increases consciousness and liberates them from limitations and the fear of making mistakes. Therefore, together with inevitable devotion and difficulties, it is the experience of joy, fulfillment and gratitude that a child exists and changes the life of the whole family.

In the article, the problem of a child's relationships with his family of origin is treated as well, a problem which is frequently discussed among various researchers and specialists because of its meaning and benefit for a child. Fostering puts a child in the situation of a double belonging (Roncari, 2014, and others), it is a crucial and most dramatic point for all participants of foster care – firstly, for the child. Thus, the main task of foster parents is to rebuild the lost relationship, unconditionally giving themselves, but not replacing and devaluing the families of origin, which remains for a child as a fact, the aspect of truth about him.

Having generalized the material of the interviews with foster families, a particular feature of their experience can be highlighted: it is the unconditional attitude and openness to the child and the reality, which obviously has influence on the entire fostering process.

These fostering families receive from within their own families, as well as their relatives, communities and *SOTAS*, which is the organization they come to for consultations and participation in the self-help groups of fostering families. Finally, the experience of faith is the main basis for these families and the basis of their conception of education and relationships.

These experiences of foster parents witness about a hard, but attractive form of being a family in which they find the calling and this inevitably changes social environment as well. This shows how families can be a generative place not only for their children, but also for others, thus contributing to the common good.

Keywords: fostering, welcoming, fatherhood and motherhood, gift, gratuity, gratuitousness, gratuity.